

Sada aastat Hiiumaa rahvavalgustaja AUGUST TAMMESTE sünnist

(Kuni 1934. a. nime eestistamiseni kandis
perekonnanime TAMBERG)

Ilmavalgust nägi August Tammeste 18. septembril 1890. aastal Hiiumaal Käina vallas Villemi külas Loigu talus seitsmelapselise pere pesamunana. Tema vanemad Ado ja Madli pidasid talu, mille sissetulekust pidi jätkuma nii perekonna ülalpidamiseks kui kahe noorema poja koolitamiseks. Isa oli nõrga tervisega, mille tõttu pidi ema olema abiks ka raskeimate tööde juures. Näiteks kündmine olnud ema ülesanne. Kodus loeti «Ristirahva pühapäevalehte», mis oli neil tellitud, piiblit, igapäevaste jutluste raamatut ja muud kättesaadavat kirjandust. Oigekirjataju oli neile sünnimisest kaasa antud. Ado on kirja pannud oma eluloo ja muid perekonna ajaloo andmeid.

Alghariduse sai August kohalikus vallakoolis, seejärel jätkusid õpingud Haapsalu Linnakoolis (1902—1906). Sama kooli juures lõpetas ta üheaastased pedagoogilised kursused. Noorel õpetajal oli igatsus ülikoolihariduse järele, kuid kodune majanduslik olukord ei võimaldanud seda. Töökoha leidmine ei olnud tol ajal kerge. Ometi tekkis võimalus kandidaate vabanenud Laitse vallakooli juhataja kohale. Konkurent olnud tugev. Paljude kandidaatide hulgas valis vala eestseisus endale 18-aastase Hiiumaa noormehe August Tambergi, kes vestlemisel paistnud neist kõige paremas valguses ja osanud teistest paremini harmooniumi mängida.

Laitse vallakooli juhatajana sai ta töötada Esimese maailmasõja alguseni. Siis tuli ka temal tõmmata selga sõdurisinel ja tee läks vaenuväljale. Sõjamehete ei kestnud tal kuigi kaua. Peagi piirati nende väeosa ümber ja ta langes sakslaste kätte vangiks. Sõjavangina viidi kolmeks aastaks Salzwedeni linna. Esialgu töötas ta arsti abilisena. Hiljem, kui oli saksa keele ära õppinud, saksa ja vene keele tõlgina. Suviti paigutati vangid talutööle. August sattunud tallu, kus pererahva suhtumine temasse olnud täiesti võrdväärne teiste perekonnaliikmetega. Süüa saanud

hästi. Siin sai ta ka hea saksa keele praktika. Mõne aja järe hakati saksa päritoluga Balti sõjavange vabastama ja koju lubama. Augustil tulnud idee esitleda end balti paruni pojana. Kuigi ta oli kõiges läbinisti aus, tema tõekspidamised nagu ta vanematelgi olid rajatud piiblile, arvas ta selles olukorras niisuguse viguri lubatavaks. Saksa keele oskus oli tõenäoliselt selleks küllaldane, et tema saksa päritolus ei kaheldud ja anti luba lahkumiseks. Saatjaks anti kaasa püssimees, kes pidi ta parunile üle andma. Mida lähemale August kodule jõudis, seda enam süda hirmust põksuma hakkas. Kuidas kohapeal oma saksa päritolu tõestada? Hädas leidis ta väljapääsu.

Mindi Käina kirikuõpetaja, saksa rahvusest pastori Plathi juurde, keda Tambergide perekond hästi tundis, kuna Ado oli külanõukogu liige. Kohale jõudnud, seletas August pastori-le lühidalt oma loo ära ja arusaaja pastor oli nõus kodus saabunud poja loo maha mängima. Kallistati, anti süüa nii pojale kui ka saatjale ja tehti mõlemale voodid teekonnaväsimusest väljapuhkamiseks. Järgmisel hommikul sai soldat pastori poja ülendamise kohta allkirja ja ta võis asuda tagasiteele Saksamaale. August aga seadis sammud kodu poole.

Pärast sõja lõppu jätkas August Tamberg jälle koolitarkuse jagamist Laitse Algkoolis. Laitses leidis ta oma endiste õpilaste hulgas vahelpeal kenaks neiuks sirsunud Helene Gerleti, kellest sai talle tubli abikaasa.

1925. aastal siirdus noor perekond väikese tütrega Hiiumaale. Töökohaks sai Augustile Vaku Algkool, kuhu ta jäi 1928. aastani. Edasi järgnes kaks tööaastat Sooniste Algkooli juhatajana Läänemaal. 1930.—1942. a. oli ta Heltermaa Algkooli juhataja. Kuni 1944. aastani tuli olla abikaasa haiguse tõttu kodus.

1944.—1948. a. oli ta Vaku Algkooli direktor ja 1948.—1950. a. õpetaja Käina Mitte-

täielikus Keskkoolis. Siis kerkisid aga tumedad pilved. Paljusid peeti ideoloogiliselt kõlbmatuks, nii ka August Tammetet. Tõsisemaks süüdistuseks oli, et ta poeg Rein ei olnud pioneer, millest järelsus, et õpetaja ei oska isegi oma poega õigesti kasvatada. Nii ta siis vallandati — 1,5 kuud enne pensioniikka jõudmist. See oli tema jaoks suur solvang. Raha oli vaja ja temast sai Putkaste sovhoosi aiandusbrigadir, kellena töötas mõne aasta.

August Tammeste süda oli avatud loodusele. Ta elas kaasa looduse rütmidele, oli õnnelik iga öie üle. Oli kurb, kui keegi loodust rikkus. Opetas lapsi loodust armastama, selles ilu nägema. Mulle meenuvad heinamaale minekud koos temaga. Need olid mulle kui arstile rikastavad minutid. Lausa hämmastas, kui palju huvitavat võib näha lühikesel metsateel. Imestama pani, kui sügavad ja laialdased loodusteadmised võivad olla ühel algkooliõpetajal. See oli aastatega kogutud varandus, mille ajendiks ere missioonitunnetus.

Aiandus oli üks tema südamelehedasematest aladest. Ainulaadne oli tema suur viljapuukool Hiiumaal, kus üle 10 000 väärstatud õunapuud ootas omanikke nii kodusaarelt kui ka mandrilt. Puukooli kõrget kvaliteeti näitab E. V. Põllumajandusministeeriumi Taimekaitse ja Seemnekontrolli akt 29. märtsist 1939. Sõjajärgne aeg tõmbas kõigele kriipsu peale. Aiamaa tohtis olla vaid imepisike. Nii kasvas puukool läbipääsmatuks metsaks, millest ei olnud kasu enam kellelegi. Ainsa mälestusena on jäänud sellest Käina—Putkaste maantee äärde istutatud tuulest painutatud õunapuude read. Kodu jaoks muretses ta ilupuude istikuid ja kasvatas neid oma aia servas. Kaunilt oli kujundatud taimestik elumaja ümbruses, kiviktaimla paljude sortidega. See kõik nõudis suurt tööd ja hoolt, mille tasuks ilu, mida ta nii kõrgelt hindas.

Mesindusega tegeles ta samuti pidevalt. Aias oli 20—30

August Tammeste oma abikaasa Helenega.

mesilasperet, mida ta hooldas kõigi nõuete kohaselt. Eesti Vabariigi lõpuaastail olid tema õlgadel Hiiumaa mesilastaudide kontrollõri kohustused. Iga mesila kohta olid August Tammestel täpsed andmed ja hinnangud. Suvel korraldas ta oma kodus mesinduskursused, millest võtsid osa ka külalislektorid.

Hingevajadus oli August Tammestele muusika. Ta oskas mängida harmooniumil ja klaveril, võttis aktiivselt osa kohalikust muusikaelust. Oli aastaid koorijuht. Võttis oma kooridega a. 1923. a. toimunud VIII üldlaulupeost ja 1928. a. IX üldlaulupeost.

Augusti abikaasa laulis tema koorides kaasa. Tal oli ilus kandeve sopran. Laste sirsudes lauldi kodus õhtuti ja pühapäeviti koos. Oma erksa muusikaande on August abikaasaga pärandanud järgnevatele põlvetele. Lapselastest sai kolm muusikalise kõrghariduse ja II—III põlve järglastest õpib praegu seitse erinevates lastemuusikakoolides.

Tammeste perekonnas valitsesid täielik usaldus ja abival-

midus. Isa kunagi lastele oma tahtmist peale ei surunud, ehkki soovitusi jagas. Elukutse valikul kedagi ei segatud. Lapsed lendasid varakult pesast välja. Oppimist jätkati Haapsalu Gümnaasiumis. Sealt viis tee Tartu Ülikooli. Kodus oli sel ajal majanduslikult kitsas, ent ühiste jõupingutustega jõuti selleni, et kõik neli last said ülikoolidiplomi ja kaks nendest ka kandidaadikraadi. Kodu oli neile koht, kuhu igatseti, suvepuhkusele kokku tuldi ja koos vanematega ilusaid tunde veedeti.

August Tammeste elufilosoofia aluseks olid piiblitõed. Hea, abivalmidus, usaldus, ausus, andestamine olid tema elutõed. Oli juhtumeid, kus ta suutis head teha ja abistada ka neid, kes talle halba olid teinud.

Ta oli alati rahulik, tasakaalukas, korrektne, autoriteetne.

3. juulil 1967, ilusal suvepäeval kustus tagasihoidliku rahvavalgustaja eluküünal. Ta oli teinud head tööd.

Heljut KAPRAL

Honorar Hiiumaa Fondi (kultuuri heaks).